

Іван Жигалкін,
кандидат юридичних наук,
суддя господарського суду
Харківської області

УДК 349.2

Приватні та публічні інтереси в трудовому праві

Процес побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави потребує встановлення та реалізації головних завдань щодо забезпечення прав і свобод людини, які безпосередньо пов'язані з необхідністю вдосконалення механізму правового регулювання в певних сферах суспільного життя, в тому числі в сфері трудового права. Так, статті 1 та 3 Конституції України [1] встановлюють, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Українська національна правова система формувалася в складних умовах, що зумовлено як відсутністю державної незалежності протягом значних періодів історії, так і геополітичним положенням України та відповідним ідеологічним впливом на українське суспільство багато в чому

протилежних за змістом європейських та східних концепцій [2, с. 5].

Відповідь на питання, до якої правової сім'ї належить Україна, залежить від того, яким правовим шляхом йде суспільство, від напрямів правової політики, яка відбивається у прийнятих політико-правових рішеннях, законодавстві, правових цінностях, напрямках професійної підготовки юристів тощо. Правова політика нашої держави здійснюється під гаслом європейського вибору України, стратегічним напрямом сучасної української держави є входження в європейський простір, об'єктивно й історично зумовлений її національним, культурним і правовим розвитком. Отже, найбільш виваженим є погляд, відповідно до якого правова система України тяжіє до східноєвропейської правової традиції і є складовою сім'ї романо-германського права [3, с. 66].

Особливо слід звернути увагу на існуючий у правовій системі України поділ права на публічне та приватне. Протягом існування радянської держави офіційно юридична наука негативно ставилась до поділу права на публічне і приватне. Сьогодні, в умовах визнання і законодавчого закріп-

лення приватної власності, пострадянські держави будують економіку на ринкових відносинах. Тому легалізація приватного права, законодавче закріплення його галузей є природним і необхідним для формування громадянського суспільства, стимулювання підприємницької діяльності. Цілковитою закономірною є те, що у вітчизняній юридичній науці відродився і підхід до поділу права на публічне і приватне [4, с. 11].

Розподіл норм права на право публічне і право приватне відомий ще із часів стародавнього Риму [5, с. 7]. Г. Ф. Шершеневич приватне право ототожнював з цивільним правом [6, с. 11]. Як відомо, давні римляни зводили розподіл права на приватне та публічне залежно від категорії «інтерес». Історія публічного права розпочалася з часів Великої буржуазної революції у Франції. Саме у ті часи виникло розуміння, що необхідно захистити людину від держави, з одного боку, та враховувати державний, суспільний інтерес, оскільки він є необхідною умовою реалізації приватного інтересу. З часом виникло багато доктрин про розподіл права на приватне та публічне. Остаточний розподіл права на приватне та публічне набуває загального визнання у першій половині 19 сторіччя. З того часу окремі питання з розмежування суспільних відносин з точки зору приватно-правового та публічно-правового регулювання постійно досліджуються представниками різних галузей правової науки [7].

В основі такого розподілу норм права лежать інтереси, які охороняються правом: приватне право слугує інтересам окремих осіб; публічне право регулює і захищає загальні (публічні) інтереси держави [8, с. 237].

І хоча всі визнають об'єктивність та апріорність такого розподілу правової матерії, питання щодо визначення конкретних меж відповідних сфер приватно-правового та публічно-правового впливу залишаються надзвичайно дискусійними. До того

ж потрібно зазначити, що сфери приватного та публічного права також об'єктивно змінюються разом із змінами суспільства на кожному історичному етапі його розвитку. Багато відносин, що сьогодні можна віднести до сфери впливу приватного права, раніше вважалися публічно-правовими, і навпаки [7].

Ще дискусія на тему «Система радянського права і перспективи її розвитку», яка відбулася у 1982 році, підтвердила думку, «що критеріями класифікації норм права, відокремлення і розмежування галузей права і інститутів права є предмет і метод правового регулювання» [9, с. 356].

Останнім часом, окрім предмета і метода, для кожної основної галузі права вчені загальної теорії права вважають характерним також свій «набір» галузевих принципів, загальних положень, утворюючих загальну частину галузі, а також наявність особливих, тільки даній галузі притаманних і властивих методу і механізму регулювання. Другий критерій структуризації права С. Алексєєв характеризує як юридичний режим, під яким розуміє особливу цілісну систему регулятивного впливу, яка визначається специфічними прийомами регулювання. Ця специфіка пояснюється: особливим порядком виникнення і формування змісту прав і обов'язків; їх здійсненням; специфікою санкцій і способів їх реалізації; а також впливом єдиних принципів, загальних положень, які поширюються на дане поєднання норм права. Кожна галузь права з юридичної сторони виділяється у правовій системі саме таким режимом регулювання [10, с. 174].

При розгляді питання публічного та приватного в трудових відносинах, необхідно враховувати їх характер, оскільки останні відрізняються від відносин інших галузей права своїми орієнтаціями, зокрема, трудові відносини зорієнтовані не тільки на результат роботи, а й повинні враховувати такі трудові інститути як нормування праці, робочий час, час від-

починку, охорони здоров'я, підвищення кваліфікації, матеріальної відповідальності, соціальний діалог, нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю, вирішення трудових спорів тощо.

В сучасних умовах стає все складніше проводити розмежування між приватним і публічним правом. На всіх формах відносин особи і суспільства, держави виникають питання поділу права на приватне і публічне; вони зачіпають всі грані людського існування: свобода і несвобода, ініціатива, автономія волі і межі втручання держави в життя громадян. Розширення використання публічно-правових засад у сфері регулювання відносин власності, договірних зв'язків, з одного боку, та одночасно застосування приватноправових інститутів для реалізації публічних цілей, з другого боку, ускладнили проблему розмежування публічного і приватного права. В сучасних умовах посилюється тенденція розширення території публічного права, її іменують «публіцизацією» приватного права. Окремі автори оцінюють її як прояв трансформації всього масиву права в публічне, втрату приватним правом своєї провідної ролі та оригінальності. Застосування елементів публічного права в приватному праві спостерігається й при укладенні та виконанні трудового договору [11, с. 113]. Так, наприклад, в трудовому праві ставиться питання про необхідність розробки заходів щодо захисту прав більш слабкої сторони в договорі.

Статті 43-46 Конституції України [1] закріплюють, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку. Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час. Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим

державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Як бачимо, сфера існування саме публічних трудових правовідносин дуже велика. Незважаючи на те, що трудовий договір укладається між конкретними суб'єктами трудових відносин, вплив публічної сфери на процес його втілення в життя залишається великим.

Так, існують спеціальні адміністративні методи впливу на учасників трудових відносин при порушенні умов трудового договору, що безумовно є проявом публічно-правових відносин.

Наприклад, стаття 259 Кодексу законів про працю України [12] встановлює, що нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю здійснюють спеціально уповноважені на те органи та інспекції, які не залежать у своїй діяльності від власника або уповноваженого ним органу. Центральні органи державної виконавчої влади здійснюють контроль за додержанням законодавства про працю на підприємствах, в установах і організаціях, що перебувають у їх функціональному підпорядкуванні.

Вищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів про працю здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами. Громадський контроль за додержанням законодавства про працю здійснюють професійні спілки та їх об'єднання.

Спеціально уповноваженим органом, що здійснює контроль та нагляд

за дотриманням трудового законодавства є Державна служба України з питань праці.

Відповідно до Указу Президента України «Про Положення про Державну інспекцію України з питань праці» від 06.04.2011 № 386/2011 [13] Державна служба України з питань праці України входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, на випадок безробіття.

Державна служба України з питань праці України відповідно до покладених на неї завдань здійснює державний нагляд та контроль за: додержанням підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, фізичними особами, які використовують найману працю та працю фізичних осіб, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування законодавства про працю з питань трудових відносин, робочого часу та часу відпочинку, нормування праці, оплати праці, надання гарантій і компенсацій, пільг для працівників, які поєднують роботу з навчанням, дотримання трудової дисципліни, умов праці жінок, молоді, інвалідів, надання пільг і компенсацій за важкі та шкідливі умови праці, забезпечення спеціальним одягом і спеціальним взуттям, проведення обов'язкових медичних оглядів працівників певних категорій; дотримання режимів праці та інших норм законодавства; за дотриманням роботодавцями вимог законодавства про пільги і компенсації працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими умовами праці; додержанням вимог

законодавства про зайнятість населення з питань дотримання прав громадян під час прийому на роботу та працівників під час звільнення з роботи; використання праці іноземців та осіб без громадянства; наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в іншого роботодавця; дотримання прав і гарантій стосовно працевлаштування громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню; дотриманням підприємствами, установами, організаціями, у тому числі громадськими організаціями інвалідів, фізичними особами, які використовують найману працю, законодавства про зайнятість та працевлаштування інвалідів у частині; додержанням законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб тощо.

Що ж стосується проявів приватних відносин у трудовому праві, то слід відмітити такий інститут як трудовий контракт. При введенні цього інституту у правові відносини нашої держави, деякі вчені, що займаються вивченням поняття та ознак трудового контракту, висловлювали думку про відмову від трудового договору на користь останнього, враховуючи політико-правові зміни, що відбуваються останніми часами в нашій державі.

Так, деякі наголошували на тому, що трудовий контракт може враховувати інтереси і роботодавця, і працівника у трудовій сфері. Але з часом з'ясувалося, що така особлива форма трудового договору не може додатково порівняно з трудовим законодавством індивідуалізувати інтереси сторін, оскільки структурна побудова трудового права не дозволяє включати до трудового контракту умови, що погіршують становище працівника, навіть якщо він не заперечує. Більше

того, роботодавці почали укладати контракти з усіма працівниками та додавати до них умови, що взагалі не можуть бути предметом трудово-правового регулювання, і, по суті спрямовані на обмеження соціально-трудових гарантій, передбачених чинним трудовим законодавством. У зв'язку з цим виникає питання про необхідність існування конструкції трудового контракту у системі трудового права та збереження такої соціально шкідливої практики у майбутньому [7, с. 568], тобто в поєднанні приватних та публічних інтересів.

Саме тому, характеристикою трудових правовідносин слід визнавати їх спрямованість на реалізацію приватного інтересу, на реалізацію людиною свого конституційного права на працю. При цьому не можна будувати всі трудово-правові відносини лише виходячи з інтересу приватного, оскільки забезпечення багатьох конституційних прав на працю є суспільною необхідністю і становить інтерес всього державно організованого суспільства, тобто публічний інтерес. Особливого значення ця теза набуває в умовах побудови в Україні інститутів правової та соціальної держави, коли права людини і громадянина стають основною засадою діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування та побудови відносин між членами інституцій громадянського суспільства.

Майбутнє нашої держави, як правової, соціальної та демократичної, ефективність реформування державних і недержавних інститутів, розвиток всієї ринково налаштованої економічної системи багато в чому залежить від того, наскільки повно і збалансовано будуть враховані і забезпечені за допомогою права інтереси окремих осіб (фізичних та юридичних), їх груп та суспільства. Зміст економічних перетворень в Україні повинен полягати в оптимальному врахуванні та забезпеченні як публічних, так і приватних інтересів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141
2. Нагребельний В. П. Законодавча техніка та ефективність правотворення в Україні / В. П. Нагребельний // Часопис Київ. ун-ту права. – 2003. – № 3. – С. 5-11
3. Хаустова М. Г. Правова система України: особливості становлення та сутнісні риси / М. Г. Хаустова // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування. – Х. : Право, 2011. – Вип. 21. – С. 65-75
4. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Т. 3 : Цивільно-правові науки. Приватне право / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. – Х.: Право, 2008. – 640 с.
5. Подопрігора А. А. Основы римского гражданского права : Учеб. пособие / А. А. Подопрігора. – К. : Вентури, 1994. – 287 с.
6. Шершеневич Г. Ф. Курс гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. Тула : Автограф, 2001 – 719 с.
7. Лазор Л. І. Співвідношення приватних і публічних елементів правового регулювання у праві соціального забезпечення / Л. І. Лазор // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 566-571
8. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : Академічний курс : підручник: У 2-х т. / В. Ф. Погорілко. – К. : Юрид. думка. - Т. 1 / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького ; за ред. В. Ф. Погорілка. – 2006. – 544 с.
9. Общая теория государства и права: Академический курс в 2т. / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова; Борисов В. В., Гранат И. Л., Гревцов Ю. И. и др.; Отв. ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало, 2000. – Т.2. : Теория права – 639 с.
10. Алексеев С. С. Общая теория права : учебник / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби : Проспект, 2008. – 566 с.
11. Майданік Р. А. Цивільне право. Загальна частина : підручник / Р. А. Майданік. – К. : Алерта, 2012. – Т. 1 : Вступ у цивільне право. – 471 с.
12. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – Додаток до № 50
13. Про Положення про Державну інспекцію України з питань праці : Указ Президента України від 05.03.2004 р. № 278/2004 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 46. – С. 1224

Жигалкін І. П. Приватні та публічні інтереси в трудовому праві

Стаття присвячена дослідженню питання поєднання приватного та публічного інтересів у трудовому праві. Зазначено, що процес побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави потребує встановлення та реалізації головних завдань щодо забезпечення трудових прав людини, які безпосередньо пов'язані з необхідністю вдосконалення механізму правового регулювання трудово-правових відносин. Звертається увага на існуючий у правовій системі України поділ права на публічне та приватне.

Ключові слова: приватний інтерес, публічний інтерес, трудові відносини, трудове право, право на працю.

Жигалкин И. П. Частные и публичные интересы в трудовом праве

Статья посвящена исследованию вопроса сочетание частного и публичного интересов в трудовом праве. Отмечено, что процесс построения в Украине демократического, социального, правового государства требует постановки и реализации главных задач по обеспечению трудовых прав человека, которые непосредственно связаны с необходимостью совершенствования механизма правового регулирования трудовых правовых отношений. Обращается внимание на существующий в правовой системе Украины разделение права на публичное и частное.

Ключевые слова: частный интерес, публичный интерес, трудовые отношения, трудовое право, право на труд.

Zigalkin I. Private and public interests in labor law

The article investigates the question of mix private and public interests in labor law. Indicated that the process of building in Ukraine a democratic, social state ruled by law requires the establishment and implementation of the main tasks to ensure the labor rights that are directly related to the need to improve the mechanism of legal regulation of labor relations. Attention is drawn to the existing legal system in Ukraine division of law into public and private.

Key words: private interest, public interest, labor relations, labor law, the right to work.